

Suomen Akatemian kielilautakunnan tiedonantoja

Kielilautakunta on käsitellyt kysymystä kemian yhdyseräisten systemaattisten yhdisteennimien kirjoittamisesta. 24. 1. 1955 pidettyyn kokoukseen laati Kielitoimiston hoitaja seuraavan orientoivan alustuksen:

»SKS:n kielivaliokunnan työjaosto käsittelee 2. 6. 1947 yhdyseräisten kemiallisten yhdisteennimien kirjoitustapaa. Pöytäkirja kertoo asiasta:

'Käsiteltiin farmakopeakomitean aloitteesta eräiden vierasperäisten yhdistettyjen kemian termien kirjoitusasua. Aluksi prof. N. J. Toivonen esitteli tämän kysymyksen vaiheita ja kannatti sellaista kirjoitustapaa, että p.o. nimityksissä vain viimeinen vierasperäinen osa olisi pitemmässä asussa ja siis sen edellä kaikki lyhyemmässä (esim. *asetyylisalisyylihapo*, *kloretyldietylamiini*, ei *asetyylisalisyylihapo*, *kloorietyyliidietyyliamiini*, joka tapa tekee sanat pitkiksi). Kanta on ollut horjuva, mutta ääntämisessä on lyhyempi asu yleensä voitolla. Prof. Eero Tommila mainitsi, että molempia tapoja on käytetty Kemistilehdessä, ja oli sitä mieltä, että mahdollisimman vähän poikkeuksia sisältävä sääntö olisi saatava ohjeeksi. Keskustelussa yhdyttiin prof. Toivosen esittä-

mään kantaan, kuitenkin siten että yleislainan tasolla olevaa sanaa — esim. *alkoholi*, *eetteri*, *etikka* — pidetään oman veroisena ja sitä edeltävä yhdysosa merkitään pitempään asuun, esim. *metyylialkoholi*.'

Tämä keskustelu liikkui etupäässä pitkissä ja mutkikkaimissa farmakopean nimissä. Yleiselle kielenkäytölle ovat kuitenkin tärkeämpiä tavalliset lyhyet yhdyssanat. Nykysuomen sanakirja, joka sisältää vain kaikkein tavallisimpia kaksiosaisia yhdisteennimiä, on jäänyt pitemmän, i:lisen kirjoitustavan kannalle. Se johtuu seuraavista syistä:

1. Työjaostossa annettu ohje oli luonnoksenomainen ja rajoiltaan määrittämätön. Ensiksikin jäi epäselväksi, onko lyhennysmuotoja käytettävä esim. kaikista seuraavista alkuaineennimistä: antimoni, arseeni, astatiini, boori, bromi, fluori, fosfori, jodi, kloori, koboltti, kromi, lantaani, mangaani, molybdeeni, neodyymi, nikkeli, praseodyymi, seleeni, sinkki, tantaali, telluuri, titaani, uraani, vanadiini, vismutti, zirkoni (siis esim. antimonoksidi, arsensulfidi). Toiseksi »yleislainan tasolla olevat» yhdyssanat mainitaan vain esimerkkeinä

(alkoholi, eetteri, etikka). Voiko niihin lukea esim. oksidin ja sulfaatin?

2. Tavalliselle suomalaiselle on luonnollista käsittää yhdisteenimet omapohjaisiksi yhdyssanoiksi eikä sellaisenaan kokonaisuutena lainatuiksi. Kun on esim. yhdyssanat *hopeaoksidi* ja *bromihopea*, on *bromioksidi* täysin luonnollinen muodostus. Vain ammatikemisti, joka paljon lukee esim. saksalaista kirjallisuutta, saattaa pitää *bromoksidia* tutumpana.

3. Lyhytmuotoiset yhdisteenimet (tyyppiä *boroksidi*) eivät ole täysin kansainvälisiä. Englanniksi antimonisulfidi on *antimony sulphide*, arseenioksidi *arsenic oxide*, boorioksiidi *boric oxide*, bromipentakloridi *bromine pentachloride*, mangaanioksidi *manganic oxide* tai *manganous oxide*, jne. (Talvitiien Englantilais-suomalaisen tekniikan ja kaupan sanakirjan mukaan). Lyhyet muodot on meille saatu saksasta ja ruotsista.

4. Pitkämuotoiset yhdyssanat ovat yleistajuisessa kirjallisuudessa nykyään verrattomasti yleisemmät kuin lyhytmuotoiset. Iso ja Pieni tietosanakirja ovat enimmäkseen niiden kannalla — jälkimmäisessä vain niin sanoakseni epätieteelliset nimet ja moniosaiset nimet voivat olla »lyhyessä» muodossa, esim. *bromkalium* 'kaliumbromidi', *kloraani* 'etyylikloridi', *syankalium* 'kaliumsyanidi', *triklormetaani*, *2-klorbutadieeni*. Pääkustantajiemme oppikoulukemiat ovat myös i:llisten yhdynäisten kannalla: Kainainen — Kuuskoski, Keskkoulun luonnonoppi (Otava): *dikloorimetaani*, *etyyliesteri*; Heinänen, Kemia lukio- luokkia varten (WSOY): *dietylietteri*, *dimetylibitseeni*, *fenyylimäni*. Nyky-suomen sanakirjaan otettujen, tähän kuuluvien orgaanisten yhdisteiden nimien kohdalla sanaliput jakautuvat seuraavasti:

	i:llisiä	i:ttömiä
alkoholi		
amyyl-	28	2
amyylisettaatti	30	4
asetyylielluloosa ...	20	—
esteri		
metyyli-	7	—
etyyli		
-alkoholi	45	1
-asettaatti	13	—
-eetteri	12	1
-kloridi	14	1
glyseriiriesteri	13	—
kloorietaani	1	—
metyylialkoholi	70	2

Ison tietosanakirjan toimitus haluaa ohjetta täydennysosan oikeinkirjoitusta varten. Sen vuoksi kokous, jonka osanottajina olivat Suomalaisen Kemistien Seuran kielilautakunnan jäsenet prof. Eero Tommila, prof. J. Erkama, prof. R. Näsänen, prof. R. H. Roschier, dos. Hannes Sihtola ja fil.tri Väinö Taipale, Tietosanakirjan toimittajat ja avustajat prof. N. J. Toivonen, prof. S. Kilpi ja fil.tri Tauno Voitila sekä vielä fil.maist. Arvo Keinonen ja fil.tri Matti Sadeniemi, pohti useaan otteeseen tätä kysymystä. Viimeksi mainittua lukuun ottamatta kokous olisi ollut valmis hyväksymään seuraavan ohjeen: 'E p ä o r g a a n i s e t y h d i s t e e t'. Alkuaineosa kirjoitetaan siihen muotoon, missä se on Airilan »Vierasperäiset sanat» -teoksessa.

Esim. aluminiumsiliikaatti, ammoniumfluoridi, arseenioksidi, boorikloridi, bromifluoridi, caesiumkarbonaatti, ceriumnitraatti, jodihappo, klooriatsidi, kromioksidi, lantaanisulfaatti, magnesiumkloridi, mangaanioksidi, molybdeenihydroksidi, neodyymikarbidi, nikkelikarboonyli, seleenikloridi, skandiumoksidi, tantaalinitridi, telluurifluoridi, vanadiinisulfidi, zirkoniumsulfaatti.

Orgaanisten yhdisteiden kaltaiset epäorgaaniset yhdisteet kirjoitetaan ensinmainittujen tapaan (katso alem-paa).

Esim. nitrosylrikkihappo, hydrosyl-amiini, hydratsinhydraatti, klorsul-fonihappo.

O r g a a n i s e t y h d i s t e e t .
Kaikki muut nimen osat lyhyeen muotoon, paitsi viimeinen vieraspe-räinen nimen osa pitkään ja i-lop-puiseen.

Esim. dimetylamino-fenyldimetyl-pyratsoloni, metylmetaani, etylenok-sidi, tetraetyylilyijy.

Huom. metylalkoholi, etyleetteri, propylesteri, klorkautsu, karboksime-tylselluloosa.

H a p o t : happo-sanan eteen tulee pitkä ja i-loppuinen muoto, mutta jos happo on jo yhdyssanan osana, niin tämän yhdyssanan eteen tulee lyhyt muoto.

Esim. glutaarihappo, dimetylglu-taarihappo, etikkahappo, trikloretik-kahappo, meripihkahappo, brommeri-pihkahappo, sulfonihappo, bentsen-

sulfonihappo (bentsolsulfonihappo)'.
Kokous halusi vielä kuulla Suomen Akatemian kielilautakunnan kannan ja valitsi edustajat esittämään asian lautakunnalle.»

Kielilautakunta antoi 3. 3. 1955 seuraavan suosituksen:

»Yhdysperäiset systemaattiset ke-miallisten yhdisteiden nimet muodos-tetaan yleensä liittämällä yhdysosat normaalilla tavalla toisiinsa (esim. metyyliasetyleeni, kloorikautsu, etyy-lialkoholi, trimetyylietyleeni).

Kuitenkin voidaan varsinkin pit-kät orgaanisen kemian nimet — jotka sisältävät useampia kuin kaksi alkuaineen, ryhmän tai yhdisteen ni-meä — katsoa vierasperäisiltä osiltaan suoraan vieraista kielistä lainatuiksi ja kirjoittaa sen mukaisesti siten, että vain oikeinkirjoitus suomalaistetaan ja viimeinen vierasperäinen nimen osa muutetaan suomalaista sanatyyp-piä vastaavaan asuun (esim. etylen-klorhydryini, metyletylkarbinoli, di-klordietylsulfidi).»